

ΟΡΘΕΣ ΚΑΙ ΕΣΦΑΛΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ*

ΥΠΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τὸ ἐσφαλμένο εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπ' τὸ ὀρθὸ καὶ ἡ ἄρνησις αὐτοῦ. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ συνειδητοποιηθοῦν οἱ λαθεμένες ἀπόψεις γιὰ τὴν ἔννοια καὶ τὸ ἔργο τῆς Φιλοσοφίας, πρέπει νὰ ὑπομνησθῇ ἡ ὀρθὴ ἀποψις γιὰ τὴν ἔννοια καὶ τὸ ἔργο αὐτό. Ἡ ἀποψις αὐτὴ συνάγεται ὄχι ἀπὸ ὑποκειμενικὲς καὶ μονομερεῖς ἀντιλήψεις, μὰ ἀπ' τὴν ἀντικειμενικὴ μελέτη τῶν ὑπερχρόνων εἰδολογικῶν γνωρισμάτων τῆς Φιλοσοφίας.

Γιὰ νὰ κατανοήσωμε τὴν οὐσία ὁποιουδήποτε πνευματικοῦ φαινομένου, πρέπει νὰ γνωρίσωμε τὴν ἱστορία του, στὴν ὁποία ἐνσαρκώνεται καὶ ὑλοποιεῖται ἡ οὐσία αὐτή. Δὲν μποροῦμε νὰ μιλάμε γιὰ τὴν οὐσία τῆς Μουσικῆς ἢ τῆς Ζωγραφικῆς, ἂν δὲν λαμβάνωμε ὑπ' ὄψιν τὴν ἱστορία τους. Ἔτσι γιὰ νὰ κατανοήσωμε τὸ ἔργο τῆς Φιλοσοφίας, πρέπει νὰ λάβωμε ὑπ' ὄψιν τὴν ἱστορία της, ἐφ' ὅσον στὴν ἱστορία αὐτὴ πραγματώνεται καὶ αἰσθητοποιεῖται ἡ ἰδέα τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ οὐσία της.

Ἄλλὰ μήπως ἔτσι πρόκειται γιὰ φαῦλο κύκλο; Πῶς θὰ ἀναζητήσωμε στὴν ἱστορία τὰ φιλοσοφικὰ ἐπιτεύγματα, γιὰ νὰ ἐπισημάνωμε τὰ εἰδολογικὰ γνωρίσματα, ἂν δὲν ἔχωμε ἐκ τῶν προτέρων μιὰ ἰδέα γιὰ τὸ τί εἶναι ἡ φιλοσοφία; Νομίζω ὅτι ἀπ' τὸν φαῦλο κύκλο μᾶς βγάζει ἡ ἄμεση προσωπικὴ καὶ βιωματικὴ ἐμπειρία ὄλων τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων. Ἐὰν δὲν εἴμεθα βέβαιοι ἂν ὁ Βουδισμὸς εἶναι Φιλοσοφία ἢ ἂν εἶναι Ὀρθόδοξια, ἀντίθετα οὐδεὶς ἀμφισβᾶλλει γιὰ τὸ ὅτι ἡ περὶ ἰδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος ἢ ἡ κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου τοῦ Kant ἢ ἡ διδασκαλία τοῦ Hegel, τοῦ Leibniz, τοῦ Max Scheler, τοῦ Nikolai Hartmann καὶ πολλῶν ἄλλων εἶναι καρποὶ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ.

*

---

* Ἀνακοίνωσις εἰς τὸ Β' Πανελλήνιον Φιλοσοφικὸν Συνέδριον τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα γιὰ κάθε μὴ ἔκκεν-
τρικὸ στοχαστὴ ἀναμφιβόλως ἐνσαρκώνουν καὶ πραγματώνουν τὴν ἰδέα τῆς
Φιλοσοφίας, ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ Φιλοσοφία, παρὰ τὶς καθ' ὕλην καὶ κατὰ περι-
εχόμενον διαφορὲς τῶν ἐπὶ μέρους συστημάτων της, ἔχει τὰ ἐξῆς εἰδολογικὰ
γνωρίσματα:

1) Ἡ φιλοσοφία εἶναι προϊὼν τῆς διανοίας καὶ κινεῖται στὴ θεωρητικὴ
σφαῖρα, στὴν περιοχὴ, ὅπως ἐλέχθη, τοῦ «δοῦναι καὶ δέξασθαι λόγον». Ἡ
φιλοσοφία ἀναζητεῖ ἢ προσφέρει γνῶσι, ἀκόμη κι ὅταν τὸ ἀντικείμενο αὐτῆς
εἶναι θρησκευτικὸ ἢ ἠθικὸ ἢ αἰσθητικὸ ἢ κοινωνικοπολιτικὸ ἢ ἱστορικὸ. Ὁ
φιλόσοφος, ὡς φιλόσοφος, δὲν διαμορφώνει τὴν πραγματικότητά αἰσθητικά,
οὔτε τὴν διαπλάσσει ἠθικά, οὔτε τὴν ζῆ θρησκευτικά, οὔτε τὴν μεταπλάττει
κοινωνικοπολιτικά, ἀλλὰ τὴν συλλαμβάνει καὶ κατανοεῖ μόνον διανοητικά,
ἀκόμη κι ὅταν ἡ μέθοδος, τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦ, δὲν εἶναι καθαρῶς λογικὴ.

2) Στὴ γνῶσι ἀποβλέπει ὄχι μόνον ὁ φιλόσοφος, μὰ ὁποιοσδήποτε ἐπι-
στήμων. Ἄλλ' εἰς τί συνίσταται ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ ἢ ἡ ἰδιαίτερη ὑφή καὶ
δομὴ τῆς φιλοσοφίας σὲ σύγκρισιν πρὸς τὴν ἐπιστήμη; Ἡ φιλοσοφία διέπεται
ἀπὸ καθολικὴ τάσι. Δὲν ἔχει σχέσι πρὸς τὸ α' ἢ πρὸς τὸ β' ἀντικείμενο καὶ
πρὸς τούτῃ ἢ ἐκείνη μόνον τὴν περιοχὴ τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὁλό-
τητα τῶν ἀντικειμένων τῆς γνώσεως. Τὸ βλέμμα τοῦ φιλοσόφου κατευθύνεται
πρὸς τὸ ὅλον τῆς πραγματικότητος. Φυσικὰ ὁ φιλόσοφος δὲν χρειάζεται οὔτε
εἶναι δυνατὸ νὰ ὀμιλῇ πάντοτε γιὰ τὸ ὅλον· ἀλλὰ ὁποιοσδήποτε εἰδικὸ πρόβλημα
τῆς Μεταφυσικῆς ἢ τῆς Λογικῆς ἢ τῆς Γνωσιολογίας ἢ τῆς Ἠθικῆς ἢ τῆς
Αἰσθητικῆς κι ἂν πραγματεύεται, κάνει αὐτὸ μόνον σὲ συνάρτησιν πρὸς τὸ ὅλον
αὐτό. Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἐκφράζει κατὰ ποιητικὸν τρόπο ὁ Nietzsche: «Ὁ
φιλόσοφος ἐπιδιώκει νὰ κάμῃ ν' ἀντηχῆσῃ ἐκ νέου μέσα τοῦ ὁ συνολικὸς ἦχος
τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ τὸν ἐξαγάγῃ ἀπ' τὸν ἑαυτὸ του μὲ ἔννοιες».

Ἡ φιλοσοφία λοιπὸν εἶναι καθολικὴ γνῶσις, προσπάθεια συλλήψεως
τοῦ ἐπιστητοῦ σύμπαντος στὴν ἐνδότερη συνάφεια καὶ συνάρτησί του.

3) Ἡ Φιλοσοφία ὀριοθετεῖται ἀπ' τὶς ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμες ὄχι μόνον
κατὰ πλάτος, ἀλλὰ καὶ κατὰ βάθος. Εἶναι «ἐπιστῆμη ἀρχῶν», ποὺ ἀναζητεῖ
τὶς πρῶτες αἰτίες καὶ ἀρχές, τὰ «ριζώματα πάντων», ὅπως τονίζει ὁ Husserl.
Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι μόνον καθολικὴ γνῶσις, μὰ εἶναι καὶ γνῶσις τῶν ριζῶν,
τῶν θεμελιῶν, τῶν αἰτημάτων, τῶν ἀξιωμάτων. Ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις εἶναι
cognitio principiorum καὶ cognitio ex principiis. Ἐπομένως δὲν περιο-
ρίζεται μόνον στὴν ἐμπειρικῶς δεδομένη ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ
ἐπιδιώκει νὰ ἀναχθῆ σὲ «ὄ,τι συγκρατεῖ τὸν κόσμον στὰ ἐσώτατά του».

4) Ὡς καθολικὴ γνῶσις ἡ Φιλοσοφία στρέφεται πρὸς τὸ σύμπαν. Ἄλλὰ
τοῦτο δὲν εἶναι μόνον τὸ ἐξωτερικὸ σύμπαν, ἡ ἐξωτερικὴ πραγματικότης, ποὺ

ἐκτείνεται μέσα στὸν τόπο καὶ στὸν χρόνο. Ἐκτὸς ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ ὑπάρχει καὶ τὸ ἐσωτερικὸ σύμπαν, ποὺ κατὰ τὸν Γκαϊτε εἶναι εὐρύτερο καὶ ὠραιότερο ἀπ' τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο. Πρόκειται γιὰ τὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος, τῶν ιδεῶν καὶ τῶν ἀξιῶν. Καθὼς ἐρευνᾷ κι αὐτὴν ἡ Φιλοσοφία, παρουσιάζεται ὄχι μόνο ὡς θεώρησις τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὡς αὐτοθεώρησις τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο εἶτε «γινώσκει» κι ἀποκτᾷ γνώσεις, εἶτε βιώνει ἢ πραγματώνει τίς ἀξίες. Ἡ βίωσις αὐτῆ τῶν ἀξιῶν δὲν ἔχει σχέσι πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ γνῶσι. Οἱ ἀνώτερες ἀξίες, κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ Pascal, δὲν εἶναι «*ordre de la raison*», ἀλλ' «*ordre du coeur*». Στῆ βίωσι τῶν ἀξιῶν ἀπ' τὸ πνεῦμά μας ἡ νόησις εἶναι τόσον τυφλὴ γιὰ τίς ἀξίες, ὅπως εἶναι τὸ αὐτὶ γιὰ τὰ χρώματα καὶ τὸ μάτι γιὰ τοὺς μουσικοὺς τόνους. Οἱ ἀξίες γίνονται κατανοητές, ὅταν ἐκεῖνες ἀναλάμπουν κι ἀκτινοβολοῦν μέσα μας. Τίς βλέπομε, ὅταν ἐκεῖνες ἀνάβουν μέσα μας τὸ φῶς τους. Τίς συλλαμβάνομε, ὅταν ἐμεῖς συναρπαζώμαστε καὶ κυριευώμαστε ἀπ' αὐτές. Ἡ Φιλοσοφία ὡς αὐτοθεώρησις τοῦ πνεύματος δημιουργεῖ πρὸ πάντων τὴν Γνωσιολογία καὶ τὴν Ἀξιολογία.

5) Ἡ καθολικότης τῆς Φιλοσοφίας δὲν σημαίνει, ὅτι ὁ φιλόσοφος ἔχει τὴν ψευδαίσθησι, ὅτι κατέχει ὅλες τίς ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμες. Ἀπλῶς χρησιμοποιεῖ τὰ τελικὰ συμπεράσματα τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰ συνενώσῃ σ' ἓνα ἐνιαῖο ὅλον, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ἀντιφάσεις.

Τὸ ἔργο αὐτὸ προϋποθέτει ὄχι ντιλετταντικὴ ἐνασχόλησι, ἀλλὰ μόχθο καὶ κόπο τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον τὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσεως τόσο στὶς φυσικὲς καὶ θετικὲς, ὅσο καὶ στὶς πνευματικὲς ἐπιστῆμες ἔχουν ὄχι στατικὸ, ἀλλὰ δυναμικὸ, ἐξελικτικὸ καὶ διαλεκτικὸ χαρακτήρα. Ἡ ἐρευνωμένη πραγματικότης περιλαμβάνει εἶτε πραγματικά, εἶτε ἰδεατὰ ἀντικείμενα. Τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα εἶναι εἶτε ἔμμονα (ἐν+μένειν) μέσα στὴ συνείδησι, μέσα στὸ νοῦ (*in mente*), εἶτε ὑπερβατικὰ ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδησι, ἔξω ἀπὸ τὸν νοῦ (*extra mentem*), εἶτε ἐν μέρει ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδησι καὶ ἐν μέρει μέσα σ' αὐτήν. Τὰ ἰδεατὰ ἀντικείμενα (λ.χ. οἱ λογικὲς ἀφαιρέσεις, οἱ μαθηματικὲς ἔννοιες καὶ ιδέες) δὲν ὑπάρχουν μὲν πραγματικά, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα στέκονται ἀπέναντι στὴ συνείδησί μας ὡς κάτι τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ κανονιστικὸ, ὡς κάτι ποὺ ἔχει γιὰ μᾶς ἄχρονη ἰσχύ καὶ μᾶς ἐπιβάλλει ὀρισμένους κανόνες.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἐρευνωμένη πραγματικότης εἶναι —στὴν ἐτυμολογικὴ κυριολεξία τῆς— πραγματικότης. Ἔχει σχέσι μὲ τίς λέξεις πρᾶγμα, πράττειν. Εἶναι κάτι, ποὺ πράττει, ποὺ ἐνεργεῖ, ποὺ συνεχῶς πραγματώνεται, ποὺ βρίσκειται σὲ διαρκῆ κι ἀέναη κίνησι, κίνησι πυρηνικὴ, ἠλεκτρομαγνητικὴ, μηχανικὴ, χημικὴ, βιολογικὴ, ψυχολογικὴ, πνευματικὴ, κοινωνικὴ, ἱστορικὴ. Καὶ ἡ παντὸς εἶδους κίνησις αὐτῆ, ποὺ συχνὰ διὰ μέσου ποσοτικῶν ἀλλαγῶν ἢ ἀνθρωπίνων ἐπεμβάσεων στὸν πειραματικὸ τομέα ἢ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, ὀδηγεῖ καὶ σὲ ποιοτικὸς ἀκόμη μετασχηματισμοὺς καὶ σὲ ἀληθινὸ στρόβιλο μεταλ-

λαγῶν καὶ ἀπροβλέπτων νέων πραγματικοτήτων, δημιουργεῖ νέα ἀντικείμενα ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Ἄς θυμηθοῦμε τὴ διεύρυνσι τοῦ ἐπιστητοῦ σύμπαντος μὲ τὴν ἐπίδρασι τῆς Φυσικῆς τῶν Κβάντα ἢ Μικροφυσικῆς καὶ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος. Ἡ πρώτη τονίζει τὴν στατιστικὴ ὑφὴ τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ εἰσάγει στὴν περιοχὴ τῆς Μικροφυσικῆς τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀπροσδιορίστου, σύμφωνα πρὸς τὴν ὁποία τὰ ἴδια αἷτια ὑπὸ ἴδιες πειραματικὲς συνθῆκες μποροῦν νὰ συμπεριφεροῦν διαφορετικὰ καὶ νὰ μὴ φέρουν ἀναγκαστικὰ τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα. Ἐπομένως βρισκόμαστε πολλὰς φορὲς μπροστὰ σὲ καινούριες ἀπρόβλεπτες πραγματικότητες. Ἡ θεωρία ἐξ ἄλλου τῆς σχετικότητος μὲ διαισθητικὴ καὶ ἐνορατικὴ ματιὰ ἀντίκρυσε καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἀκτινογράφησε μαθηματικὰ τὴ δυναμικὴ δομὴ τῆς ὁλότητος τῶν περιοχῶν τοῦ μικροκόσμου, τοῦ μεσοκόσμου καὶ τοῦ μακροκόσμου· ἐνέταξε σὲ ὄλον ἐν διευρυνόμενες, καθολικώτερες καὶ ὑπερκείμενες συναρτήσεις τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ ὑπερακοντίζοντας τὰ σχετικὰ δεδομένα τῆς κλασσικῆς μηχανικῆς τοῦ Γαλιλαίου ἢ τοῦ Νεύτωνος πλάτυνε σημαντικὰ τὸ ὀπτικὸ καὶ τὸ ἐρευνητικὸ πεδίο τῶν ἐπιστημόνων καὶ ἄνοιξε γι' αὐτοὺς καινούριες προοπτικὲς. Ἡ ἐξακρίβωσις τῆς σταθερότητος τῆς ταχύτητος τοῦ φωτός, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν κατάστασι τῆς κινήσεως τῆς φωτεινῆς πηγῆς καὶ τοῦ παρατηρητοῦ· ἡ κατανόησις τῆς μάζας καὶ τῆς ἐνεργείας ὡς δύο ἐκφάνσεων τοῦ ἰδίου ἀγνώστου γενεσιουργοῦ ὄντιοῦ ὑποστρώματος· ἡ ἀλληλεξάρτησις καὶ ὁ ἀλληλοπροσδιορισμὸς ἐπιταχύνσεως καὶ βαρύτητος· ἡ βεβαιότης γιὰ τὴ σχετικότητα καὶ τὸν πλουραλισμὸ τῶν μετρήσεων τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπ' τὴν κινητικὴν κατάστασι τοῦ παρατηρητοῦ, ἀπ' τὸ ἐπιλεγόμενον μέσα στὸν κόσμον κέντρο παρατηρήσεως, ἀπ' τὸ σύστημα ἀναφορᾶς· ἡ ὑπέρβασις τοῦ τρισδιάστατου συστήματος τῶν συντεταγμένων τῆς κλασσικῆς φυσικῆς ἀπ' τὸ τετραδιάστατον χωροχρονικὸ ἢ χρονοχωρικὸ continuum, μέσα στὸ ὁποῖον ἔχει τὸν λόγον ἢ λεγομένη Μεταγεωμετρία καὶ ὄχι ἢ Εὐκλείδεια Γεωμετρία — ὅλα αὐτὰ εἶναι μερικὲς ἀπ' τίς νέες διαπιστώσεις, ποὺ ἔχουν ἐπιπτώσεις ὄχι μόνον στοὺς νέους προσανατολισμοὺς τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ στὸν φιλοσοφικὸν στοχασμὸν τόσο στοὺς τομεῖς τῆς Ὀντολογίας, τῆς Κοσμολογίας καὶ τῆς Μεταφυσικῆς, ὅσο καὶ στὸν τομέα τῆς Γνωσιολογίας.

Ἄς θυμηθοῦμε ἐπίσης τὴ διεύρυνσι τοῦ ἐπιστητοῦ σύμπαντος πρὸς τὴν κατεύθυνσι τὸσον τοῦ ἐλαχίστου, ὅσον καὶ τοῦ μεγίστου μὲ τὴν ἐπίδρασι τῆς Μικροφυσικῆς, τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῆς Ἀστροφυσικῆς. Μέσα στὸ βασιλεῖον τοῦ μικροκόσμου εἶναι ἐκπληκτικὸς ὁ δυναμισμὸς τῶν ἀπειροελαχίστων δομικῶν λίθων τῆς ὕλης, τῶν στοιχειωδῶν ὑπατομικῶν σωματίων, ποὺ μέσα στὸ ἀπέραντον γι' αὐτὰ χῶρον τῶν τρισεκατομμυριοστῶν τοῦ ἑκατοστομέτρου ἔχουν διάρκειαν ὑπάρξεως μερικὰ δισεκατομμυριοστὰ τοῦ δευτερολέπτου ἢ σχετικὴ μακροζωία μερικῶν ἑκατομμυριοστῶν τοῦ δευτερολέπτου, γιὰ νὰ δη-

μιουργήσουν ποικιλία νέων παραλλαγῶν ἐνεργείας καὶ νὰ ἐξαφανισθοῦν στὴ συνέχεια μετατρεπόμενα σὲ ἄλλα σωματία, ποὺ θὰ συνεχίσουν νὰ στροβιλίζονται στὸν ἴδιο ἀθόρυβο καὶ πολύπλοκο χορὸ μέσα στοὺς πυρῆνες τῶν ἀτόμων, γιὰ νὰ παράγουν μὲ ἀστραπιαῖες κινήσεις τὴν καταπληκτικὴ ποικιλία τῶν δυνάμεων ἀνταλλαγῆς ἢ συνδέσεως, γιὰ τίς ὁποῖες ὀμιλεῖ ἡ Κυματομηχανικὴ.

Ἄς θυμηθοῦμε ἐπίσης τίς θυελλώδεις διαδικασίες ἀποσυνθέσεως ἀστρικών συγκροτημάτων ἢ τῆς ἐξελίξεως ἀστρικών ὁμάδων, ποὺ συνεχῶς διευρύνουν τοὺς ὀρίζοντες τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῆς Ἀστροφυσικῆς. Ἡ συμπλήρωσις τῶν αἰσθητηρίων μας ὀργάνων μὲ ἐκπληκτικὰ ὄργανα ὑποβοηθεῖ τὴν ἀνακάλυψι μέσα στὸ —πεπερασμένο μὲν, ἀλλὰ πάντοτε ἀνοικτὸ κι ἔχι κλεισμένο σὲ ἀθέατες καμπύλες— σύμπαν, ἀγνώστων ἕως τώρα κόσμων ἡλικίας μερικῶν δισεκατομμυρίων ἐτῶν καὶ σὲ ἀπόστασι ἀρκετῶν δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτός.

Ἡ Βιολογία ἔπειτα μὲ τίς ταχύρρυθμες διαδικασίες τῆς τεχνητῆς ἐπιλογῆς συντελεῖ διαρκῶς, ὥστε ἡ ἐντελέχεια μέσα στὴν περιοχὴ τῶν ἐμβίων ὄντων, ὡς καλλιτέχνης νὰ δημιουργῇ νέες αἰσθητικὲς μορφές, ὡς χημικὸς νὰ παράγῃ νέες γευστικὲς ιδιότητες στοὺς καρπούς καὶ καινούρια ἀρώματα στὰ λουλούδια, νὰ κυριαρχῇ στὰ στοιχεῖα τῆς ὀργανικῆς ὕλης καὶ ὄλο καὶ περισσότερο νὰ ἀναγκάζῃ αὐτὰ νὰ διαλύουν καὶ ἀνασχηματίζουν τίς συνθέσεις τους, ὡς ἀρχιτέκτων καὶ μηχανικὸς νὰ προετοιμάζῃ τὴν ἐμφάνισι νέων βιολογικῶν ἀρχιτεκτονικῶν ρυθμῶν.

Ἄς φέρωμε ἔπειτα στὸ νοῦ μας τίς γνωστὲς ἐκπληκτικὲς προόδους τῆς Ἰατρικῆς, ἡ ὁποία συνεχίζει τὴν περαιτέρω διείσδυσί της λ.χ. τόσο στὰ ἑκατομμύρια τῶν κυττάρων τοῦ ἐγκεφάλου, ὅσο καὶ στὰ ἑκατομμύρια τῶν μικροσκοπικῶν κόνων καὶ ράβδων, ποὺ συναποτελοῦν τὸ ἐσωτερικὸ στρώμα τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς.

Ἔστωσαν ἐπίσης ὡς παραδείγματα ἡ νεώτερη Ψυχολογία τοῦ βάρθους, ποὺ εἰσορμᾷ ὄλο καὶ περισσότερο στοὺς λαβυρίνθους τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ ὑποσυνειδήτου, ἢ οἱ συνεχεῖς ἀνακαλύψεις στὸ πνευματικὸ σύμπαν, ἢ ἡ ἀμείωτη ὑπερπαραγωγὴ νέων πολιτισμικῶν δημιουργημάτων, τὰ ὁποῖα στὴ συνέχεια θὰ ἐμπλουτίσουν τίς πολιτισμικὲς ἐπιστῆμες, ποὺ θὰ τὰ μελετήσουν.

Ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπη διεύρυνσις τῶν ὀρίων τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐνεργοποιεῖται καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξι τῆς Μελλοντολογίας, μὲ τὴν ὁποία ἀναζητεῖται ἡ ἀνώτερη ποιότης τῆς ζωῆς. Σήμερα ὄλο καὶ περισσότερο γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐπιστῆμη τοῦ μέλλοντος (Futurologie, Wissenschaft der Zukunft), ἰδρύνονται ἐπιστημονικὰ ἱνστιτούτα γιὰ ἔρευνα, ποὺ ἀφορᾷ στὸ μέλλον (λ.χ. Institut für die Zukunft, ἢ Zentrum für Zukunftsforschung ἢ Gesellschaft für Zukunftsfragen ἢ Denkfabriken στὴ Γερμανία), ἀναπτύσσονται σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἐπιστημονικοὶ κλάδοι τῆς θεωρίας τῆς προγνώσεως, τοῦ σχεδιασμοῦ καὶ τοῦ προγραμματισμοῦ, προωθοῦνται

ειδικώτεροι σχετικοί κλάδοι, όπως ή Κυβερνητική, ή Θεωρία τής αναπτύξεως, ή Μικροοικονομική και ή Μακροοικονομική έπιστήμη, που αποβάλλουν κάθε στατικότητα και προσαρμόζουν στην έκάστοτε συγκεκριμένη πραγματικότητα τὰ μοντέλα, που σχεδιάζουν, λ.χ. για τήν έξαφάνισι τής πείνας, τή δημοκρατικοποίησι του κράτους, τήν κατάργησι τής έκμεταλλεύσεως, τήν προστασία του οικολογικού περιβάλλοντος, τήν έξάλειψι του πολέμου, τήν επικράτησι τής ειρήνης και τή δημιουργία του άληθινου Homo humanis.

Τὰ τελικά πορίσματα των διαφόρων έπιστημών με τήν καταπληκτική αυτή έκρηξι τους άναχωνεύονται μέσα στην πυρακτωμένη κάμινο του φιλοσοφικού «θαυμάζειν» και «έξετάζειν» και τροφοδοτούν συνεχώς τή Φιλοσοφία. Έτσι υπό τήν έπίδρασι των έπί μέρους έπιστημονικών κοσμοειδώλων μεταβάλλονται συνεχώς τὸ φιλοσοφικό κοσμοείδωλο και ή δέσμη των έκάστοτε επικαίρων φιλοσοφικών προβλημάτων και άντιλήψεων.

Έστω ως παράδειγμα τὸ γεγονός ότι τὰ σημερινά έπιστημονικά δεδομένα προκάλεσαν τεράστιες ζυμώσεις κι έχουν άλυσιδωτές έπιδράσεις μέσα στην περιοχή του φιλοσοφικού στοχασμού, ὁ ὁποῖος ποτέ δέν είναι δυνατό να πεθάνη. Έτσι έξηγείται γιατί λ.χ. ή Μεταφυσική και ή 'Αξιολογία, όταν εκδιώκονται από τήν πόρτα, έπιστρέφουν από ένατο παράθυρα, άκόμη και μέσα στα πλαίσια τής 'Αναλυτικῆς Φιλοσοφίας, τής Φιλοσοφίας τής γλώσσας, τής Σημαντικῆς, τής Σημειολογίας, του Στρουκτουραλισμού και αυτού του Μαρξισμού (πρβλ. φιλοσοφικά άρθρα στη Μεγάλη Σοβιετική Έγκυκλοπαιδεία ή εκδόσεις τής Σοβιετικῆς 'Ακαδημίας των Έπιστημών).

Για ν' αναφερθοῦμε δειγματοληπτικά σ' ένα γνωσιολογικό πρόβλημα, τὰ σημερινά δεδομένα τής Φυσικῆς και τής Ψυχολογίας συντελοῦν, ὥστε ή θεωρία λ.χ. του Κάντ, κατά τήν ὁποία τὸ άντικείμενο τής γνώσεως είναι φαινόμενο, οὔτε να άπολυτοποιηται, οὔτε να έξοστρακίζεται, αλλά να είναι ὁ ένας άπ' τους δύο πόλους, άνάμεσα στους ὁποίους κινεῖται παλινδρομικά ή φιλοσοφική θεώρησις των ὀρίων τής γνώσεως. Ὁ άλλος πόλος είναι ή θεωρία του κριτικού ρεαλισμού, ή ὁποία έξ ἴσου τονίζει τὸν ένεργὸ ρόλο του γινώσκοντος ὑποκειμένου στην γνωστική διαδικασία. Τὸ ότι ή φιλοσοφική γνωσιολογία κινεῖται άνάμεσα στους δύο αυτούς πόλους γίνεται αισθητὸ στο ότι άλλοτε ή πλάστιγγα κλίνει πρὸς τὸ μέρος του κριτικού ρεαλισμού και άλλοτε — ὅπως συμβαίνει συχνά σήμερα με τήν έπίδρασι τής θεωρίας τής σχετικότητας— πρὸς τὸ μέρος τής καντιανῆς κριτικῆς θεωρίας. Ἡ Φαινομενοκρατία του Kant και ή θεωρία του κριτικού ρεαλισμού συνετέλεσαν στο να ὑπερνηκηθοῦν τόσοσ ὁ άπόλυτος γνωσιολογικός ιδεαλισμός, ὁ ὁποῖος άρνεῖται τήν ὑπαρξι άντικειμένων έξω άπ' τήν άτομική ή καθολική συνείδησι, ὅσον και ὁ άφελῆς ρεαλισμός, κατά τὸν ὁποῖο τὰ άντικείμενα τής γνώσεως με ὄλες τις ιδιότητές τους ὑπάρχουν ανεξάρτητα άπ' τήν άνθρωπίνη συνείδησι.

Κατά τὸν κριτικό ρεαλισμό, γνωρίζομε, ὅπως είναι άντικειμενικά αυτές

καθ' ἑαυτές, μόνο τὶς κύριες ἢ οὐσιώδεις ἢ πρωτογενεῖς ιδιότητες τῶν ἀντικειμένων (λ.χ. ἔκτασι, πυκνότητα, σχῆμα, μέγεθος, βάρος, πλήθος, κίνησι, ἀπόστασι ἀπὸ ἐμαῶς). Ἀντίθετα οἱ λεγόμενες δευτερεύουσες ἢ ἐποουσιώδεις ἢ δευτερογενεῖς ιδιότητες τῶν πραγμάτων (χρώματα, ἤχοι, γλυκό, πικρό, ξινό, ὀσμές, ἀρώματα, δυσωδίες, θερμότης, ψῦχος κ.τ.τ.) δὲν ὑπάρχουν αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς ἔξω ἀπ' τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ δημιουργοῦνται τῇ στιγμῇ, κατὰ τὴν ὁποία τὰ ἀντικείμενα ἔρχονται σ' ἐπαφή πρὸς τὰ αἰσθητήριά μας ὄργανα. Βέβαια οἱ ιδιότητες αὐτὲς δὲν ὀφείλονται σὲ ὑποκειμενικὴ αὐθαιρεσία, μὰ ἔχουν fundamentum in re, θεμελιώνονται στὴν πραγματικότητα, ὀφείλονται σὲ κάτι ποῦ ὑπάρχει ἀντικειμενικά. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι διαφορετικὸ ἀπ' τὶς ἴδιες τὶς ιδιότητες. Αὐτό, ποῦ ὑπάρχει ἀντικειμενικά, εἶναι χημικὲς οὐσίες καὶ ἐνέργειες, ποσοτικὲς διαφορὲς, κινήσεις, δονήσεις, κραδασμοί, ἤλεκτρομαγνητικὲς κυμάνσεις, μηχανικὲς πιέσεις κ.τ.τ., ποῦ, μόνον ὅταν ἔλθουν σὲ ἐπαφή μὲ τὰ αἰσθητήρια ὄργανα, γίνονται ὀσμές, γεύσεις, ἤχοι, χρώματα κ.λπ. Ἀντικειμενικὰ δὲν ὑπάρχουν ὀσμές (ἀρώματα, δυσοσμίες), ἀλλ' αὐτὲς ξεπροβάλλουν κατὰ τῇ στιγμῇ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ πτητικὲς οὐσίες, ποῦ ἐξαερώνονται, φθάνουν στὴ μύτη μας κι ἐρεθίζουν τὸν βλεννογόνο ὑμένα της. Ἡ γλυκύτης, τὸ πικρό, τὸ ξινό κ.τ.τ. δὲν ὑπάρχουν ἀντικειμενικά, ἀλλὰ δημιουργοῦνται τῇ στιγμῇ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ χημικὲς οὐσίες διαλύονται μὲ τὸ σάλιο πάνω στὴ γλῶσσα μας. Κατὰ τὴν Ἀκουστικὴ καὶ τὴν Ψυχολογία οἱ ἤχοι δὲν ὑπάρχουν ἀντικειμενικά. Ἀντικειμενικὰ ὑπάρχουν μόνο ταλαντώσεις ἢ κυμάνσεις τοῦ ἀέρα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὸ μῆκος τους ἢ τῇ συχνότητά τους, δηλαδὴ ἀνάλογα πρὸς τὸ πόσες ἀπ' αὐτὲς φθάνουν στὸ αὐτί μας σ' ἓνα δευτερόλεπτο, ἔχομε τὴν ποικιλία τῶν ἤχων. Κάτι παρόμοιο ἰσχύει γιὰ τὰ χρώματα. Ἡ Ὀπτικὴ καὶ ἡ Ψυχολογία παρέχουν ἐπιχειρήματα στοὺς ὁπαδοὺς τοῦ κριτικοῦ ρεαλισμοῦ, οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπαρξὶ τῶν χρωμάτων. Ἀντικειμενικὰ ὑπάρχουν μόνο τὰ ἤλεκτρομαγνητικὰ κύματα, ποῦ ἐκπέμπονται ἀπ' τὰ αὐτόφωτα, ἢ ἀνακλῶνται ἀπ' τὰ ἑτερόφωτα σώματα. Ἀναλόγως δὲ πρὸς τὸ μῆκος τῶν κυμάτων ἢ τῇ συχνότητά τους, ἀνάλογα πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἤλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων, ποῦ κατὰ ἓνα δευτερόλεπτο φθάνουν. στὸ μάτι, ἀντιλαμβανόμεστε τὴν ποικιλία τῶν χρωμάτων. Τὸ ἐρυθρὸ χρῶμα λ.χ. ἀντιστοιχεῖ περίπου σὲ μῆκος κύματος 7 δεκάτων τοῦ ἑκατομμυριοστοῦ τοῦ μέτρου καὶ σὲ συχνότητα 430 χιλιάδων γιγακύκλων, δηλαδὴ 430 τρισεκατομμυρίων κύκλων ἀνὰ δευτερόλεπτο. Τὸ ἰώδες χρῶμα ἀντιστοιχεῖ σὲ μῆκος κύματος 4 δεκάτων τοῦ ἑκατομμυριοστοῦ τοῦ μέτρου καὶ σὲ συχνότητα 750 χιλιάδων γιγακύκλων, δηλαδὴ 750 τρισεκατομμυρίων κύκλων ἀνὰ δευτερόλεπτο. Ἐνδιάμεσα βρίσκονται τὰ ἄλλα χρώματα. Ὡστε ἡ δύναμις τῶν ματιῶν εἶναι περιορισμένη. Τὸ μάτι μας δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ μικρότερη ἢ μεγαλύτερη ποσότητα ἤλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων, δηλαδὴ τὶς ὑπέρυθρες ἢ ὑπερέρυθρες καὶ τὶς ὑπεριώδεις ἀκτῖνες.

“Ωστε και κατά τὸν κριτικὸ ρεαλισμὸ στὴ γνωστικὴ διαδικασία ἐξαίρεται ὁ ἐνεργὸς ρόλος τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου. Ἡ γνῶσις δὲν εἶναι στατική κατοπτρική πρᾶξις. Τὰ ἐμπειρικά δεδομένα ὑφίστανται κατὰ κάποιον τρόπο διάθλασι μέσα στὸ ὑποκείμενο. Οἱ δευτερογενεῖς ιδιότητες ἔχουν ὅπως δῆποτε τὴν ὑποκειμενικὴ σφραγίδα. Κι ἂν μιλήσαμε πρὸ ὀλίγου γιὰ παλινδρομικὴ κίνησι ἀνάμεσα στὸν κριτικὸ ρεαλισμὸ καὶ στὴν καντιανὴ φαινομενικρατία, τὸ ἐκάμαμε ἐξ αἰτίας τῶν ἐπαναστατικῶν δεδομένων τῆς συγχρόνου Μικροφυσικῆς, σύμφωνα πρὸς τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζομε τὴν ἐνδότερη ὄντικὴ οὐσία τῆς ὕλης ἢ τὴν γενεσιουργό τῆς αἰτία. Τὴν ὕλη γνωρίζομε μόνο ὅπως αὐτὴ φαίνεται στὴν πειραματικὴ συνάφεια, δηλαδὴ τὴν γνωρίζομε ὡς κύμανσι, ὡς δόνησι, ὡς κραδασμὸ, ὡς ὥθησι, ὡς ἐνέργεια. “Ωστε, ἂν ὄχι στὴ φυσικὴ τῶν σταθερῶν, τουλάχιστον μέσα στὴ σφαῖρα τοῦ δυναμικοῦ μικροκόσμου, εἶναι ἀμφισβητήσιμη καὶ αὐτὴ ἡ ὑπαρξις πρωτογενῶν ιδιοτήτων, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει κατὰ μέγα μέρος ἐπιστροφὴ στὴν καντιανὴ ἀντίληψι, κατὰ τὴν ὁποία τὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσεως εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου φαινόμενα.

6) Παρὰ τὴ συνεχῆ τροφοδότησι τῆς φιλοσοφίας μὲ τὰ τελικὰ πορίσματα τῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης, ἐπιβάλλεται ἡ ὀριοθέτησις φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης νὰ γίνεταί σαφέστερη καὶ ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἄποψι. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι μόνο γνῶσις, ἀλλὰ καὶ πίστις. Ὁ προσανατολισμὸς τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ καὶ ἡ συναρμολόγησις τῶν τελικῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημῶν ἐπηρεάζεται ἀπ’ τὴ συνειδητὴ ἢ ἀσυνεῖδητη ὑποκειμενικότητα, ἀπ’ τὴν ἐλεύθερη προσωπικότητα, ἀπ’ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴ ζωὴ τοῦ φιλοσόφου. Κατὰ τὸν Fichte, «ἡ φιλοσοφία τοῦ καθενὸς ἐξαρτᾶται ἀπ’ τὴν ποιότητα τοῦ χαρακτῆρός του καὶ ἡ ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων εἶναι ἡ ἱστορία τῆς καρδιάς». “Ωστε ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι μόνο γνῶσις, ἀλλὰ καὶ ἔκφρασις τοῦ ἐσωτερικοῦ πλούτου τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου.

Ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰτί ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα εἶναι ἀειθαλῆ. Πάντοτε ὑπάρχουν ψυχολογικοὶ τύποι, ποὺ σκέπτονται ὁμοίμορφα. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰσχύουν οἱ λόγοι τοῦ Γκαῖτε: «Μοιάζεις πρὸς τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ἐννοεῖς», ἢ ἀντίστροφα: «Ἐννοεῖς τὸ πνεῦμα, πρὸς τὸ ὁποῖο ὁμοιάζεις».

*

Ἡ ὑπόμνησις αὐτὴ τῶν εἰδολογικῶν γνωρισμάτων τῆς Φιλοσοφίας ὑποβοηθεῖ νὰ διαπιστώνωμε ποιεῖς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ ἔργο τῆς Φιλοσοφίας εἶναι ἐσφαλμένες:

α) Ἐσφαλμένους ἐν μέρει εἶναι οἱ ἀντιλήψεις γιὰ τὴ φιλοσοφία, ποὺ παρουσιάζουν τὸ λογικὸ σφάλμα «Pars pro toto» (=τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου). Λησμονοῦν τὸ σύνολο τῶν γνωρισμάτων, τῶν προβλημάτων καὶ τῶν τομέων τῆς Φιλοσοφίας καὶ προβάλλουν τὸ ἀποσπασματικὸ ὡς τὸ ὅλον.

Γίνεται λ.χ. μνεία τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων καὶ λησμονοῦνται τὰ ἰδεατά. Ἡ σχετίζεται ἡ Φιλοσοφία πρὸς τὶς Φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἐνῶ παραθεωροῦνται οἱ πνευματικὲς. Ἡ ὑπερτονίζονται ἡ γλῶσσα καὶ οἱ λέξεις καὶ λησμονεῖται τὸ ὀρθὸ περιεχόμενο τῶν λόγων τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου: «Οὐ γὰρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἔλκουσα μεταβάλλει. Καὶ γὰρ οὐ πρότεραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις, ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται καὶ δεύτεραι τούτων αἱ λέξεις» (Κατὰ Ἀρειανῶν, λόγος β', 3). Ἡ προβάλλονται ἀποκλειστικὰ ἡ Ἐπιστημολογία καὶ ἡ Γνωσιολογία, ἐνῶ παραθεωροῦνται ἡ Ὀντολογία, ἡ Μεταφυσική, ἡ Ἀξιολογία. Ἡ κατακρίνεται μόνον ἡ ὄντολογικὴ διπλωπία, ποὺ βλέπει τὴν πραγματικότητα διπλῆ, ἐνῶ παραθεωρεῖται ὁ φιλοσοφικὸς δαλτωνισμός, ποὺ δὲν βλέπει ὅλα τὰ ὄντικα στρώματα καὶ ὅλα τὰ χρώματα τῆς ἱριδος μέσα στὴν τόσο πλουραλιστικῆ, πολὺπλοκῆ καὶ δυναμικῆ ἐξωτερικῆ πραγματικότητά.

β) Ἐξ ὀλοκλήρου ἐσφαλμένες ἀντιλήψεις γιὰ τὸ ἔργο τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐκεῖνες, ποὺ χρησιμοποιοῦν πρὸ πάντων τὰ λογικὰ σφάλματα τῆς «μεταβάσεως εἰς ἕτερον γένος», τῆς «τῶν ὄρων τετράδος» καὶ τοῦ «ψευδοῦς αἰτίας».

Παράδειγμα «μεταβάσεως εἰς ἕτερον γένος» εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ Φιλοσοφία ταυτίζεται πρὸς τὴν Ἐπιστήμη ἢ ὅτι ἡ Φιλοσοφία κορυφώνεται στὴν ἐπαναστατικὴ ἐνεργοποίησι τῆς πράξεως. Ὁ φιλόσοφος, ποὺ ὡς ἄνθρωπος εἶναι συγχρόνως καὶ πολιτικὸ ὄν, πρέπει ἀναμφίβολα νὰ φωτίζει τὰ πνεύματα καὶ νὰ ἀφυπνίζει συνειδήσεις, προβάλλοντας καὶ τὴ θεωρία τῆς πράξεως. «Πρᾶξις θεωρίας ἐπίβασις», κατὰ τὴ φράσι ἐκκλησιαστικοῦ πατρός. Ἐπίσης ὁ φιλόσοφος μπορεῖ νὰ συμμετέχη στὴ διαδικασία τῆς πράξεως, ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει ταυτισμὸ Φιλοσοφίας καὶ πράξεως. Τὸ ὅτι ὁ φιλόσοφος μπορεῖ νὰ ἔχη ὡς χόμπυ νὰ ζωγραφίζει, δὲν σημαίνει ταυτισμὸ Φιλοσοφίας καὶ Τέχνης.

Ἐπίσης σφάλμα «μεταβάσεως εἰς ἕτερον γένος», εἶναι ν' ἀποδοθῆ στὴ Φιλοσοφία λυτρωτικὴ ἀποστολὴ ἢ νεοπλασματικὸς (καρκινωματώδης) ρόλος μέσα στὴν ὀλότητα τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Τὸ λογικὸ σφάλμα τῆς τῶν «ὄρων τετράδος» συνίσταται στὸ ὅτι στὸ συλλογισμὸ ὁ μέσος ὄρος δὲν εἶναι, ὅπως πρέπει, κοινός. Παράδειγμα τέτοιου σφάλματος εἶναι τὸ ἐξῆς: «Τὸ ἄνθος εὐωδιάζει. Ὁ Κώστας εἶναι στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Ἀρα ὁ Κώστας εὐωδιάζει».

Παρόμοιο σφάλμα ἀλλαγῆς τοῦ μέσου ὄρου προϋποτίθεται, ὅταν εἰρωνεύεται κανεὶς τὴ Φιλοσοφία ὡς καθολικὴ ἐπιστήμη, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ, ὅτι ὁ φιλόσοφος δὲν εἶναι ὑπεράνθρωπος γιὰ νὰ εἶναι πανεπιστήμων κι ὅτι, ἂν πιστεύη αὐτό, εἶναι ντιλεττάντης καὶ ἀλαζών. Ἀλλὰ ἡ έννοια τῆς Φιλοσοφίας ὡς καθολικῆς ἐπιστήμης δὲν σημαίνει γινῶσι τοῦ περιεχομένου ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ μόνον τῶν τελικῶν πορισμάτων αὐτῶν. Κι αὐτὸ σπάνια ἐπιτυγχάνεται ἀπ' τὸν φιλόσοφο ὡς ἄτομο. Συνήθως πραγματοποιεῖται ἀπ' τοὺς

φιλοσόφους ὡς γένος μὲ καταμερισμὸ ἐργασίας, ἀλλὰ μὲ ἀναφορὰ στὴν ὁλό-
τητα τοῦ φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ. Ἄν ἡ ἀναφορὰ στὸ ὅλο εἶναι ἀναγκαία
στὶς ἐξειδικεύσεις τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, πολὺ περισσότερο εἶναι ἀναγ-
καία στὴ Φιλοσοφία.

Ἡ στροφή τοῦ γνησίου φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ στὸ ὅλο ὄχι μόνον δὲν
δημιουργεῖ ντιλετταντική ἀλαζονεία, ἀλλ' ἀντίθετα ἐλευθερώνει ἀπ' τὸν ἐκστα-
σιασμὸ τῆς φαντασιώσεως τῆς παντογνωσίας, στὸν ὁποῖο συχνὰ ὀδηγεῖ ἡ ἀπο-
σπασματική γνῶσις, πού παραθεωρεῖ τὶς διαστάσεις τοῦ ὅλου. Μόνον ἡ θέα
τοῦ ὅλου αὐτοῦ ὀδηγεῖ στὴν ταπεινοφροσύνη, στὸ «γνώθι σαυτὸν» καὶ φέρνει
στὰ χεῖλη τοὺς λόγους τοῦ Νεύτωνος: «Ὁ ἄνθρωπος, ὅσο σοφὸς κι ἂν εἶναι,
μοιάζει μ' ἕνα παιδάκι, πού παίζει στὴν ἀκρογιαλιά, βάζοντας σ' ἕνα κογχυ-
λάκι μερικὲς σταγόνες νεροῦ. Μ' αὐτὲς τὶς σταγόνες ἐξιῶνεται ὅλη ἡ σοφία
του, ἐνῶ μπροστά του ἐκτείνεται ἀνεξιχνίαστος κι ἀνεξερεύνητος ὁλόκληρος
ὁ ὠκεανὸς τῆς γνώσεως».

Στὸ σόφισμα καὶ συλλογιστικὸ σφάλμα τοῦ «ψευδοῦς αἰτίου» κατα-
φεύγουν ἐπίσης μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους, πού αὐτοπροβάλλονται ὡς φιλόσοφοι.
Τὸ σόφισμα αὐτὸ αἰσθητοποιεῖται στὴ διατύπωσι (post hoc, ergo propter
hoc) (=ὔστερ' ἀπ' αὐτό, ἄρα ἐξ αἰτίας αὐτοῦ). Ἄν σ' ἕνα χωριὸ πεθάνη κά-
ποιος, ἀφοῦ ἔχει ἀκουσθῆ κάποια κουκουβάγια, μὲ τὸ συλλογιστικὸ αὐτὸ
σφάλμα θὰ βγῆ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ φωνὴ τῆς κουκουβάγιας ἦταν ἡ αἰτία τοῦ
θανάτου. Μὲ τὸ σόφισμα αὐτὸ ἡ τοπικὴ καὶ χρονικὴ συνάρτησις μεταξὺ δύο
πραγμάτων ἢ γεγονότων ἐκλαμβάνεται ὀπωσδήποτε ὡς γενετικὴ καὶ αἰτιώ-
δης σχέσις μεταξὺ αὐτῶν. Αὐτὸ τὸ σόφισμα χρησιμοποιεῖται λ.χ. σήμερα ἀπ'
τῆ φιλοσοφικῆ κατεύθυνσι, πού ἐκφυλίζεται σὲ μέθοδο ἐρμηνείας τῶν ὑπερυ-
λικῶν καὶ ὑπεροικονομικῶν πνευματικῶν φαινομένων ὡς ἐποικοδομήματος,
τὸ ὁποῖο ἀντικατοπτρίζει τὰ δῆθεν γενεσιουργὰ θεμέλιά του, τὶς ἐκάστοτε
οἰκονομικὲς συνθήκες καὶ παραγωγικὲς σχέσεις. Ἔτσι παραθεωρεῖται, ὅτι
ἄλλο εἶναι ἡ ὑποδομὴ ἢ ἡ προϋπόθεσις καὶ ἄλλο ἡ γενεσιουργὸς αἰτία· ἄλλο
εἶναι ἡ δοτικὴ τοῦ ὄργάνου καὶ ἄλλο τὸ ποιητικὸ ἢ τὸ τελικὸ αἶτιο.

Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ καὶ ἄλλα λογικὰ σφάλματα τοῦ φιλο-
σοφικοῦ στοχασμοῦ καὶ τῶν ἀντιλήψεων γιὰ τοὺς στόχους αὐτοῦ, ὅπως εἶναι
οἱ αὐτοαντιφάσεις, ἡ προβολὴ τῆς καταχρήσεως ἀντὶ τῆς χρήσεως κ.λπ.

Ἐφ' ὅσον ἡ Φιλοσοφία ὡς ὅλον πραγματώνεται καλύτερα ἀπ' τὸ γένος
ἐκείνων, πού ἐνεργοποιοῦν τὸν φιλοσοφικὸ στοχασμὸ, τὸ ἄριστο θερμοκήπιο
γιὰ τὴν πραγμάτωσι αὐτῆ εἶναι ἡ δημιουργία κλίματος ἐπικοινωνίας, ἀνταλ-
λαγῆς, ἀλληλοεμπλουτισμοῦ, διαλόγου, ἀμοιβαίας συμπληρώσεως καὶ συν-
εργασίας μέσα σὲ γνησία δημοκρατικὴ ἀτμόσφαιρα ἐλευθερίας. Πρέπει νὰ
νοιώθωμε εὐτυχεῖς, πού πραγματώσαμε τὸ αἶτημα αὐτὸ στὸ συνέδριό μας.
Ὁραῖο σύμβολο τῆς ἐλεύθερης αὐτῆς ἀνταλλαγῆς εἶναι καὶ ἡ πλουσία ἐκθεσις
τοῦ φιλοσοφικοῦ βιβλίου, πού βρίσκεται μπροστά στὴν εἴσοδο τῆς αἴθουσας

αὐτῆς. Χαίρεται κανεὶς, πού τὰ ἐκθέματα περιλαμβάνουν φιλοσοφικά δημοσιεύματα ὄλων τῶν κατευθύνσεων, ἀπ' τῆ χριστιανική, πατερική, βυζαντινὴ ἕως τῆ μαρξιστική. Ἄς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι σὲ πολλές χῶρες τοῦ κόσμου, τελευτῶντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθῆ μιὰ τέτοια ἔκθεσις. Στὶς χῶρες αὐτές, τὰ βιβλία, πού κυκλοφοροῦν, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχουν τὸν ἀριθμὸ τῆς ἀδείας, πού ἔχει δοθῆ ἀπ' τὴν ὑπηρεσία τῆς κρατικῆς λογοκρισίας. Χωρὶς τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ ἀπαγορεύεται νὰ κυκλοφορήσουν. Εὐτυχῶς καὶ κορυφαῖοι εὐρωπαῖοι μαρξιστὲς ἔχουν διακηρύξει, ὅτι ἡ Φιλοσοφία μέσα σὲ τέτοιες συνθῆκες ἢ φυτοζωεῖ ἢ ἀκρωτηριάζεται πάνω στὴν κλίνη τοῦ Προκρούστη.

Βιβλιογραφία: Θεοφίλου Βορέα, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, ἐν Ἀθήναις 1935. — Κ. Γεωργούλη, Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις, Ἀθήναι, 1954. — Χ. Θεοδωρίδης, Εἰσαγωγή στὴ Φιλοσοφία, Ἀθήνα, 1933. — Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Κριτικὴ Εἰσαγωγή εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων Θρησκείας καὶ Γνώσεως, Ἀθήναι, 1955. — Τοῦ ἰδίου, Ἐγχειρίδιον Φιλοσοφίας, τεύχος Α' (Εἰσαγωγικά-Γνωσιολογία-Γενικὴ Ἀξιολογία), ἐν Θεσσαλονίκῃ 1967. — Τοῦ ἰδίου, Τὰ ὄρια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, Πρυτανικὸς λόγος, Ἀθήναι, 1981. Τοῦ ἰδίου, Ὑποκείμενο καὶ ἀντικείμενο στὸ γνωστικὸ καὶ αἰσθητικὸ βίωμα, Ἀθήναι, 1983. Τοῦ ἰδίου, Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ἀξίας καὶ ὄντος, Ἀνάτυπο ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν «Φιλοσοφία», ἀρ. 13-14, Ἀθήναι 1983-1984, σελ. 28-38. — Arno Anzenger, Einführung in die Philosophie, Wien-Freiburg-Basel 1981. — Johannes Hessen, Lehrbuch der Philosophie, τόμ. 1: Wissenschaftslehre², München-Basel 1950. — H.-G. Gadamer, Das Verhältnis der Philosophie zu Kunst und Wissenschaft: Über die Ursprünglichkeit der Philosophie, Berlin 1948. — Karl Jaspers, Philosophie, I, Berlin 1931. Τοῦ ἰδίου, Der philosophische Glaube² München 1963. — A. Müller, Einleitung in die Philosophie², Berlin und Bonn 1931. — J. Pieper, Was heisst philosophieren², München 1959. — H. Plessner, Die Frage nach dem Wesen der Philosophie: Zwischen Philosophie und Gesellschaft, Berlin 1953. — G. Simmel, Hauptprobleme der Philosophie², Leipzig 1911. — Wilhelm Wundt, System der Philosophie¹, I, Leipzig 1918.